

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Бахмат Наталії Валеріївни на дисертацію Балануци Олександра Олександровича «**Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави**», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи Балануци Олександра Олександровича підтверджується потребами розв'язання завдання підготовки дипломатичних кадрів, котрі в інтелектуальному, соціокультурному і професійному відношенні відповідали б реаліям сучасного світу. Що підтверджено результатами проведеного аналітичного огляду наукових праць з проблем формування інтелектуальної еліти та університетської освіти, професійної підготовки майбутніх дипломатів в Україні та зарубіжжі; теоретичних, методичних, організаційних та практичних засад модернізації цієї підготовки у закладах вищої освіти. Зазначене дозволило досліднику виокремити низку суперечностей, які потребують вирішення, а саме між: курсом держави на інтеграцію до Європейського простору вищої освіти, підтвердженого чинною нормативно-законодавчою базою України, та традиційними підходами закладів вищої освіти, які недостатньо ураховують сучасні вимоги до організації та забезпечення якості освітнього процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів; потребою на ринку праці дипломатів, здатних до успішної професійної діяльності й самоосвіти, та недостатнім науковим осмисленням й напрацюванням концептуальних засад модернізації професійної підготовки майбутніх дипломатів; потребою цілеспрямованого формування готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності та недостатньою теоретичною і практичною розробленістю змісту, форм, методів, засобів та технологій професійної підготовки майбутніх дипломатів; та між декларуванням та заповненням освітнього простору новими педагогічними технологіями, зокрема інформаційно-комунікаційними технологіями та недостатнім використанням їх у процесі підготовки майбутніх дипломатів.

Зв'язок дисертаційного дослідження із галузевими науковими програмами. Наукова робота О.О. Балануци виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481). Тему затверджено вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 5 від 26.12.2012 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 6 від 28.12.2020 р.).

Найбільш вагомі наукові результати, що містяться в дисертації. Автором вперше цілісно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави, зокрема: теоретично обґрунтовано науково-теоретичні та концептуальні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів; розроблено та експериментально перевірено модель професійної підготовки майбутніх дипломатів як єдність взаємообумовлених елементів, охоплених причинно-наслідковими зв'язками та зв'язками координування, складниками якої визначено цільовий (відображає мету професійної підготовки майбутніх дипломатів, визначену відповідно до соціального замовлення на підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців у галузі міжнародних відносин, формування професійної еліти, підготовка дипломатів нової формації), змістовний (охоплює характеристики професійної готовності (сформованість професійної свідомості, мотивів досягнень у професії, спрямованість на реалізацію професійного ідеалу у відповідних соціальних умовах, професійну компетентність та працездатність), теоретико-практичні передумови, принципи професійної підготовки майбутніх дипломатів (науковості та доступності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності, ініціативності та самостійності, індивідуалізації та диференціації), технологічний (презентує педагогічні умови: розвиток професійної ідентичності майбутніх дипломатів, реалізація знаково-контекстного навчання засобами інформаційних технологій, застосування інтерактивних технологій в знаково-контекстному навчанні), оцінний (містить критерії готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності (рівень розумового розвитку, ставлення до навчання, прагнення опанувувати різні способи пізнання, мобілізація вольових зусиль для подолання труднощів у навчанні та досягнення поставленої мети) з відповідними показниками рівнів сформованості зазначеної готовності (низький, середній, високий)), результативний (відображає сформованість готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності у відповідності до соціального замовлення); визначено сутність понять «професійна підготовка майбутніх дипломатів», «готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності»; уточнено зміст понять «підготовка», «професійна підготовка», «майбутні дипломати», «професійна компетентність майбутніх дипломатів»; удосконалено форми, методи, засоби та технології професійної підготовки майбутніх дипломатів, спрямовані на підвищення ефективності даного процесу; методика та інструментарій діагностики готовності до професійної діяльності майбутніх дипломатів; подальшого розвитку набули методологічні підходи і принципи професійної підготовки майбутніх дипломатів; характеристика вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення й науково обґрунтовані висновки дослідження можуть бути використані для визначення

стратегічних орієнтирів у професійній підготовці майбутніх дипломатів.

Розроблені теоретичні і методичні матеріали дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі ЗВО України, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин, а також у системі неперервної освіти фахівців дипломатичної служби з метою зростання їхнього професійного потенціалу. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки фахівців-міжнародників, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх дипломатів; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Дипломатичний протокол та етикет», «Дипломатична служба та теорія переговорів», «Економічна дипломатія», «Історія дипломатії», «Публічна дипломатія», «Сучасна дипломатична система та особливості організації консульської служби», «Сучасні інформаційні технології» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вибором студентів, спецсемініарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та авторські рекомендації, сформульовані О.О. Балануцою зроблені на основі глибокого теоретичного аналізу праць. Зокрема, до першого розділу було опрацьовано 211 наукових праць, серед яких є кілька зарубіжних. Для обґрунтування авторських положень другого розділу розглянуто 133 праці, відповідно до третього розділу – 79 наукових доробків, до четвертого розділу – 65 праць, до п'ятого розділу – 37 праць. Великий об'єм наукових робіт, який було досліджено та проаналізовано автором дозволив йому виокремити певні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх дипломатів. Серед яких формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини, особливості професійної підготовки магістрів міжнародних відносин у Великій Британії, Австралії, Німеччині, США та інших країнах; міждисциплінарний підхід до підготовки майбутніх магістрів міжнародних відносин, професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук із міжнародних відносин в університетах Канади, професійна підготовка фахівців з міжнародних відносин у системі вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття), формування готовності студентів факультету міжнародних відносин до творчої професійної діяльності тощо. Зазначене сприяло формуванню авторського висновку, про те, що в умовах гуманізації освіти підготовка майбутніх дипломатів вимагає нових підходів до навчання. Основну мету професійної освіти майбутніх дипломатів необхідно розглядати в трьох основних аспектах: формування загальноосвітніх і фахових компетентностей як основи особистісної і професійної самореалізації; виховання соціально активної, самодостатньої особистості; задоволення нагальних і перспективних потреб розвитку міжнародних

відносин у кваліфікованих фахівцях, які мають відповідати вимогам сучасної глобалізації, викликам складної внутрішньої і зовнішньої ситуації в Україні та забезпечувати піднесення її іміджу й статусу у світі. Глибока аналітична робота дозволила автору покласти в основу дослідження теорію знаково-контекстного навчання. Контекстне навчання, як зазначає О.О. Балануца, це навчання, у якому динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професійної діяльності й у такий спосіб забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента у професійну діяльність фахівця. Мета автор виокремив досягнення індивідуальної інтерпретації студентом об'єктивних знань, при особово-смысловому прийнятті яких у контексті майбутньої професійної діяльності, можливе формування прикладних умінь і навичок, що за своєю сутністю стає навчальною моделлю, що реалізовує компетентнісний підхід в освіті.

Методологічною основою роботи слугували фундаментальні філософські ідеї і положення про взаємозв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ і процесів об'єктивної дійсності; про особистість як суб'єкта діяльності та відносин, про системність формування особистості, про взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів її розвитку; філософських концепцій освіти, а також відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової й конкретнонаукової методології до вивчення порушеної проблеми, а саме: парадигмального, системного, синергетичного, культурологічного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого. Означені підходи ґрунтуються на сукупності методологічних принципів: загальнодидактичних та специфічних (акмеологічних, андрагогічних). Їх сукупність забезпечує цілісність, ефективність та комплексність наукової праці О.О. Балануци.

Аналіз тексту дисертаційного дослідження О. О. Балануци, автореферату та змісту його публікацій дають змогу дійти висновку про наукову достовірність роботи.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів підтверджується впровадженням в освітній процес кількох закладів вищої освіти, зокрема: Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (довідка № 515 від 15.02.2022 р.), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 01-10/245 від 27.04.2022 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка №01-23/56 від 27.04.2022 р.), Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-31/670 від 28.04.2022 р.), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка № 06.05-01-460 від 11.05.2022 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Як доводить автор розроблені теоретичні і методичні матеріали наукового дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі ЗВО України, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин, а також у системі неперервної освіти фахівців

дипломатичної служби з метою зростання їхнього професійного потенціалу. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки фахівців-міжнародників, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх дипломатів; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Дипломатичний протокол та етикет», «Дипломатична служба та теорія переговорів», «Економічна дипломатія», «Історія дипломатії», «Публічна дипломатія», «Сучасна дипломатична система та особливості організації консульської служби», «Сучасні інформаційні технології» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вибором студентів, спецсеінарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Оцінювання змісту та завершеності дисертаційного дослідження. Робота логічна, має структурований контент, всі розділи та параграфи взаємопов'язані. Змістове наповнення та авторські положення О. О. Балануци відповідають встановленій меті роботи та викладені відповідно до логіки завдань. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (437 найменувань, із них 43 – іноземною мовою) та 8 додатків. Загальний обсяг роботи 607 сторінок, з яких 388 сторінок складає основний текст. Дисертація включає 16 таблиць та 19 рисунків.

У вступі автором обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, окреслено виявлені суперечності, на основі чого визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження. Вступ розкриває зв'язок дисертації з науковими програмами, планами і темами та обґрунтування концептуальних, методологічних та теоретичних засад дослідження. В цій частині роботи сформульовано авторську гіпотезу; окреслено методи проведення дослідження та визначено експериментальну базу. Також розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та викладено відомості про впровадження результатів наукового пошуку; показано особистий внесок автора у роботах, що опубліковані у співавторстві; розкрито відомості про апробацію результатів дослідження; коротко описано структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави»** розкриваються особливості професійної підготовки майбутніх дипломатів в Україні в рецепції сучасних учених; з'ясовано та описано сутність та змістовна характеристика ключових понять дослідження; окреслено методологічні підходи до дослідження проблеми підготовки майбутніх дипломатів та описано процес становлення та розвиток неперервної професійної підготовки дипломатів в Україні та за кордоном.

Зокрема О. О. Балануца на основі аналізу наукових праць висвітлив основні підходи до визначення понять: «підготовка», «професійна підготовка», «майбутні дипломати», «професійна підготовка майбутніх дипломатів», «готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності», «професійна компетентність майбутніх дипломатів». Як він доводить, зазначене уможливило уточнення ключових понять дослідження. Запропоновано авторське трактування поняття «професійна підготовка майбутніх дипломатів» як безперервного, свідомого, цілеспрямованого процесу особистісного і професійного зростання майбутнього дипломата, що забезпечує його фаховий розвиток, набуття практичного досвіду майбутньої діяльності, формування особистісних якостей, здатності до самовдосконалення і саморозвитку.

Поняття «готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності» в авторській інтерпретації визначено як інтегральна характеристика особистості, що є сукупністю особистісних і професійних якостей і станів, які визначаються сформованістю професійної свідомості, мотивів досягнень у професії, спрямованістю на реалізацію професійного ідеалу у відповідних соціальних умовах, професійною компетентністю та працездатністю. Наведено результати аналізу досвіду підготовки дипломатів в таких країнах, як-от: Велика Британія, Франція, США, Україна. З'ясовано, що провідне місце серед модернізаційних змін у світовій та українській практиці, освітній парадигмі посідають оновлені еталони змісту і форм вищої освіти й навчання дипломатів, орієнтовані на створення моделі якісної підготовки фахівців на основі стандартів компетентності. Поряд із позитивними зрушеннями в підготовці дипломатів в Україні залишаються нерозв'язаними питання формування нової парадигми професійної підготовки дипломатів, яка ґрунтується на використанні найкращих освітніх здобутків України і світу. Необхідним є відродження традицій Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка щодо професійної підготовки дипломатів започаткованих ще з часів її заснування та модернізація навчального закладу відповідно до сучасних реалій, з метою забезпечення доступу до профільного закладу вищої освіти та просування студентів з видатними інтелектуальними можливостями та особистостей, здатних до успішної професійної діяльності в галузі дипломатії. Основні наукові результати першого розділу опубліковані у працях восьми автора.

У другому розділі **«Організація професійної підготовки майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів»** автором глибоко проаналізовано професійна підготовка дипломатів в умовах глобалізації суспільства; розкрито принципи, зміст, методи та форми професійної підготовки майбутніх дипломатів та виокремлено проблему професійної компетентності майбутніх дипломатів у наукових дослідженнях.

Зокрема автор робить висновок про те, що у підготовці майбутніх дипломатів значущими є соціокультурні аспекти професійної підготовки. Майбутній дипломат повинен прагнути до самовизначення, самоактуалізації й самореалізації з орієнтацією на професійну діяльність. Дослідник доводить,

що самовизначення визначає спрямованість майбутнього дипломата на творчу професійну діяльність, вибір ним змісту ціннісно-смыслових орієнтирів у навчально-пізнавальній діяльності як на рівні загальних еталонів, так і на рівні кожного фрагмента професійної реальності. Самовизначення для студента означає рішуче й безповоротно прийняти рішення «самоздійснюватися» як майбутній дипломат.

Важливим аспектом роботи є виокремлення основних причинно-наслідкових зв'язків, що притаманні системі підготовки майбутніх дипломатів: цілі, структура та зміст професійної діяльності, сучасні та прогностичні тенденції розвитку дипломатичної діяльності зумовлюють цілі, принципи, зміст професійної освіти, методи, форми організації та засоби підготовки майбутніх дипломатів; набуття майбутнім дипломатом ділових та особистісних якостей стимулює розвиток професійної діяльності, а її якісно новий рівень, у свою чергу, призводить до подальшого особистісного розвитку; діалектика наукового пізнання є такою, що чим більше людина заглиблюється в предмет вивчення, тим необхіднішими для неї стають міждисциплінарні знання з найрізноманітніших галузей науки. Також встановлено, що застосування інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх дипломатів сприяє підвищенню мотивації до оволодіння професією, збільшенню активності в навчанні, розвитку професійного творчого мислення, оволодінню майбутніми дипломатами системою узагальнених професійних прийомів і вмінь їх використовувати в умовах, близьких до реальної професійної діяльності.

Проведений автором аналіз дозволив йому встановити наявність різних точок зору вчених щодо визначення сутності професійної компетентності майбутнього дипломата та специфіки її формування в процесі професійної підготовки. В сучасних працях чітко прослідковується тенденція щодо обґрунтування професійної компетентності як важливої характеристики особистості сучасного дипломата. Також встановлено, що складність критеріальної характеристики професійної компетентності майбутнього дипломата пов'язана зі специфікою цієї категорії. Як доводить дослідник, тісний взаємозв'язок і взаємозалежність усіх її внутрішніх елементів ускладнює чітке виділення критеріїв і показників сформованості кожного з них. У ході наукового пошуку було з'ясовано, що майбутні дипломати з високим рівнем сформованості професійної компетентності характеризуються стійкою орієнтацією на професійні цінності та норми професійної діяльності; володіють професійно значущими якостями особистості; усвідомлюють духовні й моральні аспекти професійної діяльності; володіють розвиненою системою професійних знань у конкретному напрямі діяльності, а також системою знань суміжних дисциплін; наявним є міждисциплінарне розуміння аспектів проблеми; зорієнтованість на творчу роботу в професійній діяльності; уміле та активне використання набутих і сформованих умінь, знань і навичок у процесі практичної діяльності; чітка орієнтація на неперервне самовдосконалення і професійний саморозвиток.

Основні наукові результати другого розділу опубліковані у 29 працях автора.

У третьому розділі **«Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів»** автор запропонував структурно-функціональну модель майбутнього дипломата в системі професійної підготовки та здійснив її теоретичне обґрунтування. Зокрема, дослідником уточнено, що зростаюча динаміка в усіх сферах розвитку суспільства внесла істотні зміни в образ успішного професіонала і детермінувала потребу в розробці узагальненої моделі фахівця. У структурному плані модель фахівця, з одного боку, носить динамічний характер, з іншого – включає загальнопрофесійний, вузькопрофесійний і прогностичний компоненти. Проектування авторської моделі підготовки здійснювалося з урахуванням поетапного розвитку й динамізації системи в такій послідовності: 1) формулювання мети моделі; 2) визначення принципів, покладених в основу проектування моделі; 3) обґрунтування компонентів моделі та наповнення їх змістом; 4) виокремлення умов ефективного функціонування моделі; 5) визначення результату, на досягнення якого буде спрямована реалізація спроектованої моделі; 6) експериментальна апробація розробленої моделі в межах певних педагогічних умов.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати сутність процесу реалізації знаково-контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх дипломатів, що є відтворенням реальних ситуацій професійної діяльності або фрагментів дипломатичної праці в різних видах навчальних занять. Ґрунтуючись на теорії контекстно-знакового навчання, стало можливим наблизити професійну підготовку майбутніх дипломатів до реальних потреб ринку праці в кваліфікованих фахівцях дипломатичного сектору. Метою реалізації знаково-контекстного навчання в професійній підготовці майбутніх дипломатів стало вдосконалення предметно-специфічної знаково-символічної діяльності, у межах якої засвоюються спеціалізовані знання, підвищується операційно-діяльнісний рівень розвитку майбутнього фахівця за допомогою навчання оперування знаково-символічними засобами в контексті професійної діяльності. Основні наукові результати розділу опубліковані у 15 працях автора.

У четвертому розділі **«Педагогічні умови реалізації моделі професійної підготовки майбутніх дипломатів»** дослідник описує розвиток професійної ідентичності майбутніх дипломатів та умови реалізації знаково-контекстного навчання засобами інформаційних технологій. У розділі також показано комп'ютерні навчальні ігри як засіб реалізації знаково-контекстного навчання та можливості реалізації знаково-контекстного навчання засобами мультимедіа; розглянуто комп'ютерне моделювання навчальних ситуацій як засіб реалізації знаково-контекстного навчання та можливості застосування інтерактивних технологій в знаково-контекстному навчанні.

Так, зокрема, О. О. Балануца з'ясував, що формування професійної ідентичності є складним процесом, який відбувається шляхом професіоналізації, завдяки становленню професіонала в процесі

професійного становлення особистості. У майбутніх дипломатів відзначається висока мотивація до навчання, що зумовлено статусністю професії дипломата, впевненістю в подальшому працевлаштуванні та високим престижем праці. Автор доводить, що формуванню професійної ідентичності сприяє активна діяльність майбутнього дипломата в процесі навчання у закладі вищої освіти, де він може порівнювати отримані знання і навички з вимогами обраної професії. Він показує, що тренінги формування професійної ідентичності активізують процес професійного самовизначення за допомогою таких стратегій як планування, прогнозування життєвих і професійних ситуацій, що сприяє формуванню у майбутніх дипломатів компонента рефлексії професійної ідентичності через здатність «побачити себе в майбутньому», що поєднано із прийняттям норм, критеріїв, вимог обраної професії, формуванням творчої позиції.

Проведені наукові розвідки та практика дозволити автору зробити висновок про те, що у умовах інформатизації освіти вироблено механізми, що дозволяють активізувати майбутніх дипломатів у освітньому процесі. У першу чергу до них відносяться навчальні ігри, зокрема – комп'ютерні навчальні ігри. Доведено, що використання комп'ютерних навчальних ігор сприяє не тільки активізації пізнавальної діяльності студентів, а й за певних дидактичних умов – вдосконаленню професійної підготовки майбутніх дипломатів. Однією з таких умов було з'ясовано забезпечення професійної спрямованості ділових ігор, моделювання за їхньою допомогою предметного контексту, змісту та форм майбутньої професійної діяльності дипломатів. Автор показує, що використання комп'ютерних навчальних ігор сприяє не тільки формуванню пізнавальних інтересів, а й розвитку логічних прийомів, таких як: аналіз, синтез, узагальнення та ін.

Важливим аспектом дисертаційного дослідження є авторський аналіз поетапного застосування інтерактивних технологій на різних етапах навчання. В результаті чого було встановлено, що значна кількість професійних завдань, що вирішуються майбутніми дипломатами робить використання інтерактивних технологій навчання необхідним для відтворення соціокультурного контексту і подальшого формування досліджуваної готовності у межах квазіпрофесійної діяльності. Доведено, що застосування інтерактивних технологій сприяє поліпшенню якості навчання, скороченню його термінів, підвищенню професійної адаптації та конкурентоспроможності майбутніх дипломатів на ринку праці.

Як доводить дослідник, ефективність запровадження педагогічних умов забезпечувалася відповідними методами, формами, засобами навчання і виховання майбутніх дипломатів: проблемне і проєктне навчання, мультимедійні технології, дискусії, рольові, ділові, комп'ютерні ігри, тренінги, кейс-технології, проєктування професійної діяльності, студентські науково-практичні конференції тощо. Основні наукові результати розділу опубліковані у 13 працях автора.

У п'ятому розділі «Дослідно-експериментальна робота з визначення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів» автором розкрито методику і зміст дослідно-експериментальної роботи та висвітлено аналіз результатів експериментальної роботи.

Як показує розгляд дисертації, експериментальна робота проводилась у чотири етапи протягом 2016–2022 рр. На першому, пошуковому, етапі (2016–2017 рр.) в ході узагальнення безпосереднього досвіду практичної роботи й вивчення наукової літератури було визначено проблему дослідження, сформульовано робочу гіпотезу, визначено й конкретизовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, розроблено програму дослідницької роботи, теоретично осмислена проблема професійної підготовки майбутніх дипломатів, проведено цілеспрямований аналіз першоджерел за темою дослідження, вивчено стан розробленості певної проблеми в її теоретичному аспекті, що відображено в першому розділі. На другому, констатувальному, етапі (2017/2018 н.р.) встановлено вихідний рівень професійної підготовленості, виділено чинники, що найбільш суттєво впливають на відповідну готовність студентів, визначено провідні чинники, що інтенсифікують процес професійної підготовки студентів, систематизовано й проаналізовано експериментальні дані. Одержані дані стали основою для визначення складу експериментальної й контрольної груп. На третьому, формуальному, етапі (з вересня 2019 р. до травня 2020 р.) розроблено й апробовано в експериментальній групі відповідну методику згідно запропонованих напрямів.

Дослідник встановив, що оптимальним для дослідження процесу формування готовності до професійної діяльності майбутніх дипломатів є метод педагогічного експерименту. Зазначений метод дозволив не тільки виявити наявні рівні готовності до професійної діяльності, що склалися в минулому досвіді студентів, а й під час самого дослідження змінити початковий рівень на наступний, вищий, і простежити в реальному процесі розвитку його істотні закономірності, тобто дає можливість варіювати, перебудовувати методику формування готовності до професійної діяльності, виокремити тенденції її розвитку в залежності від напрямів технології використання знаково-контекстного навчання.

Важливим положенням дисертації є уточнення автора, яке полягає в тому, що розвиток готовності до професійної діяльності як характеристики особистості в процесі навчання полягає не тільки в удосконаленні знань, умінь і навичок, але й в ускладненні мотивів навчання. Виходячи з цього в основу визначення критеріїв готовності до професійної діяльності покладено: прийоми мислення, знання як продукт їх застосування, вміння управляти розумовими процесами та пізнавальний інтерес як провідний мотив здійснення навчальної діяльності. У дослідженні готовність майбутніх дипломатів до професійної діяльності як властивість особистості, що реалізується в навчальній діяльності, визначається за такими критеріями: рівень розумового розвитку, ставлення до навчання, прагнення опанувати

різні способи пізнання, мобілізація вольових зусиль для подолання труднощів у навчанні та досягнення поставлених цілей.

Проведена автором **дослідно-експериментальна робота з визначення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів** показала, що процес формування готовності майбутніх дипломатів до професійної діяльності в реалізації авторської методики О. О. Балануца відбувається з більшою ефективністю і це має закономірний характер із вірогідністю не нижче 95 %. Основні наукові результати розділу опубліковані в 11 працях автора.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Очевидний високий науковий рівень змістового наповнення дисертаційного дослідження та автореферату О. О. Балануца та практичне значення його напрацювань підтверджується логікою структури роботи, глибиною аналітичної проведеної роботи та практичною зорієнтованістю авторських висновків та положень. Проте, дозволимо зробити певні коментарі, зауваження та побажання, які мають дискусійний характер.

1. Визначаючи у вступі (стор. 28) актуальність та доцільність дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх дипломатів автор виокремлює певні суперечності. Надалі в роботі, за нашим баченням, бажано було продемонструвати кореляцію між ними та поставленими завданнями й отриманими результатами.

2. Розкриваючи у п.п. 1.1. особливості професійної підготовки майбутніх дипломатів в рецепції сучасних учених, автор обмежується лиш дослідженнями в Україні. Більш повним було б вирішення цього питання за включення огляду досвіду дослідників країн Європейського Союзу.

3. В роботі зайве приділяється уваги розгляду усталених термінів та явищ. Зокрема, «неперервна освіта» (стор.83-87), «компетентність», «компетенція» (стор.211-216), модель, «моделювання» (стор.268-273) тощо. Слід врахувати, що задля цього дослідження включає 1.2. Сутність та змістовна характеристика ключових понять дослідження

4. На рис. 3.1.1. (стор.280) автор стверджує, що «модель фахівця можна представити за допомогою схеми, наведеної на рисунку. Однак, рисунок має підпис «Модель особистості дипломата». За нашим баченням, рисунок потребує удосконалення з уточненням специфіки особистості дипломата. Його необхідно змістити на окрему сторінку, можливо альбомної орієнтації.

5. У п.п. 4.2.1. «Комп'ютерні навчальні ігри як засіб реалізації знаково-контекстного навчання» наводиться навчальна програма «Ніксдорф-KARL» (стор.352-353), яка, як зазначається, «побудована на прикладі діяльності підприємця-початківця». Можливо, більш доцільним було ввести як зразок програму, що зорієнтована на діяльність дипломата.

Однак, коментарі та зауваження не впливають на наукове значення та практичну доцільність дисертаційного дослідження і не знижують цінність отриманих результатів.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях. Результати дисертаційної роботи О. О. Балануци висвітлено в 40 наукових працях (з них 31 – одноосібна): 27 відображають основні результати дослідження (з них 17 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 1 монографія, 9 статей у закордонних наукових виданнях (з них 5 статей в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection); публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації: 1 навчальний посібник, 10 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 2 публікації в інших виданнях.

Аналітичний огляд змісту опублікованих праць О. О. Балануци дозволяє дійти висновку, що наукові положення, підходи та рекомендації, які було отримано в результаті проведеного наукового дослідження, у авторських роботах викладено повною мірою.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Структура, змістове наповнення, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертаційного дослідження.

Оцінювання мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертаційну роботу викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unichек).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук». Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її автор Балануца Олександр Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент :

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Наталія БАХМАТ

